

ZÁMBÓ GÉZA

## A hivatásos gyámság bírálata

### *Bevezetés*

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény a gyermekvédelmet új alapokra építette, elsődlegessé vált a gyermek családjában történő nevelése, az alapellátás felértékelődött. A gyermekvédelmi reformintézkedésekkel összefüggésben és azzal egyidejűleg a szakellátásra vonatkozó szabályok is módosításra kerültek, így a nevelésbe vett gyermekek gyámságára (a továbbiakban: gyermekvédelmi gyámság) vonatkozó szabályok is. A jogalkotó megszüntette az intézeti gyámságot és új gyámsági formákat vezetett be. A hivatásos gyámság a reformokat követően felértékelődött, a gyermekvédelmi gyámság egyik meghatározó formájává vált.

Bemutatjuk a hivatásos gyámság történeti fejlődését, elemezzük a jogintézmény bevezetésének körülményeit. Értelmezzük a hivatásos gyámságra vonatkozó eredeti és a hatályos szabályokat, azokat összevetjük. Jelen dolgozat keretében nem tárgyaljuk a gyermekvédelmi gyámság további formáit, a nevelőszülői és a gyermekotthoni gyámságot, mivel azt egy másik tanulmányban dolgozzuk fel.

Kutatásaink az eredeti és hatályos szabályok mellett a fellelhető szakirodalomra épülnek. A gyámhivataloknál és szakszolgálatoknál tett látogatásaink és az ott szerzett tapasztalataink alapozzák meg jogalkalmazói nézőpontú bírálataunkat is.

### *1. A hivatásos gyámság szabályozásának előzményei*

A hivatásos gyámság „előhírnöke” a Zelemérpusztán 1845-ben alapított Árva-nevelő és Gyámintézet létesítéséhez kapcsolódik, mivel ekkor merült fel először, hogy a gondozottak nevelését, oktatását, foglalkoztatását, esetleg vagyonának kezelését hivatásos gyám lássa el. az intézet alapító levele szerint az árva

10–12 éves kortól 22 éves koruk eléréséig számíthattak ellátásukra. Az intézmény mindössze négy évig működött.<sup>1</sup>

Az 1877. évi XX. tc. (a továbbiakban: Gyt.) részletesen és időtállóan szabályozta a gyámság intézményét. Rendelkezett a végrendeleti, törvényes és rendelt gyámság mellett – a speciálisnak tekintett – ideiglenes és közgyám intézményéről. A Gyt. az egyéni, magángyámság rendszerét követte, mivel a 42. §-a szerint minden kiskorú részére külön gyámot kellett rendelni.<sup>2</sup> Kiskorú anyák törvénytelen gyermekeinek alkalmas gyámot, azaz alkalmas személyt kellett kirendelni, ilyen személynek tekintették a tiszti ügyész alügyészét. A Gyt. az intézetek vezetőinek hivatalos gyámságát nem ismerte el, ezért bizonyos feladatok ellátására létrehozták az árvaszék kebelében a gyermekvédelmi osztályt. Az osztály pontos nyilvántartást vezetett a házasságon kívül született gyermekekről, amelynek feladatát képezte még a gyámok segítése, ez különösen a perekhez szükséges adatok és bizonyítékok megszerzésében nyilvánult meg. Melly Béla hivatkozott tanulmányában kifejtette, hogy a törvénytelen gyermekek sorának javítására, különösen jogaik hathatós védelmére a gyámságot „egy kézben” kell egyesíteni és ezt közhivatali jelleggel kell felruházni.<sup>3</sup> Az intézmény vezetői gyámság egy kézben való egyesítésére nem volt mód a Gyt. alapján, a székesfőváros a hivatásos gyámság csírájának is tekinthető következő megoldást alkalmazta.<sup>4</sup>

Mivel az árvaszék bármely tagjának kirendelésére nem kerülhetett sor, a székesfővárosban a tiszti ügyész egyik alügyészét rendelték ki hivatásos gyámul – őt tekintették alkalmas személynek –, aki ezt a tisztséget közhivatali jelleggel látta el. A házasságon kívül született gyermekek gyámja tehát az alügyész volt. Később az ügyek számának jelentős emelkedése miatt, az árvaszék a gyakorló ügyvédek közül rendelt hivatásos gyámot. Feladatukat képezte a tartásdíjak biztosítása a természetes apával szemben. A gyámoltak személyes felügyeletét a 27.400/1909. számú igazságügyminiszteri rendelet szerint a fiatalkorúak fel-

<sup>1</sup> STRAUSZNÉ SIMONYI ERZSÉBET: *Gyermek- és ifjúságvédelem*. Comenius Bt. Pécs, 1997. 18. p.

<sup>2</sup> MELLY BÉLA: *Az árvaszék hivatása a gyermekvédelemben, különösen a házasságon kívül született gyermekek védelmében és a prostitúció elleni küzdelemben*. Budapest, Székesfőváros Házi Nyomdája, 1913. 4. p.

<sup>3</sup> A német Polgári Törvénykönyv szintén az egyéni gyámságot szabályozta, de a hatályba lépő törvény 135–136. §-ában lehetővé tette – az egyes tartományok törvényhozásának külön törvénnyel kimondani –, hogy az államigazgatás, vagy felügyelet alatt álló gyermekek gondozásával vagy nevelésével foglalkozó intézetek vezetője vagy hivatalnok a már állásánál fogva legyen gyámja az intézetben elhelyezett gyermekeknek. Az Osztrák Polgári Törvénykönyv novellájának 51. §-a szerint a vagyontalan kiskorúak gyámjául külön állami közeg vagy a közigazgatás valamelyik közege (Generalvormund=közgyám) rendelhető ki, közjótékonságú intézetekben gondozott kiskorúaknak viszont az intézett vezetője már állásánál fogva lehet gyámja. MELLY BÉLA: i. m. 4. p. és 7. p.

<sup>4</sup> Melly Béla Budapest székesfőváros árvaszékének elnöke. 1913.

ügyelő bizottságának tagjai, valamint különféle egyesületek tagjai gyakorolták. Melly Béla tehát kizárta a kirendelhető gyámok közül az árvaszék tagjait.

Szokolay harminc évvel később már más álláspontot képviselt, bírálta a korábbi gyakorlatot. Álláspontja szerint a kiskorú anya törvénytelen gyermekének gyámi tisztségére még kevesebb vállalkozó akadt, mint a vagyontalan, törvényes árvák gyámságára. Azon személyek, akik mégis elfogadták ezt a gyámi tisztséget, rendszerint közönyösek vagy tájékozatlanok voltak, így nem tudták kötelességeiket kellően teljesíteni. Szokolay szerint is voltak az önként vállalkozók között tisztii ügyészségnél működő gyakorló ügyvédek, tisztii alügyészek, árvaszéki hivatalnokok. A hivatásos gyám a jogi tennivalókat megfelelő képzettségű segédszeméllyel és esetenként megbízottak útján végezte, a gyámoltak személyi gondozásának felügyeletét a gyám nevében szakképzett védőnők látták el. A szerző mindezekre tekintettel kifejti, hogy kirendelésükre „A házasságon kívül született gyermekek védelme érdekében azon esetekben, amikor megfelelő egyéni gyám nincs, az árvaszék a közigazgatásnak erre önként vállalkozó közegeit rendelte ki gyámul.”<sup>5</sup>

## 2. A munkásnő-otthonok és a hivatásos gyámság

Az állami selyemfonodák mellett létesített munkásnő-otthonok a gyermekvédelmi rendszer kiegészítő részét képezték. A gyámhatóság támogatta az otthonokban állami gondozásban lévő gyermekeket. Elhatárolták az állami selyemfonodákat és a munkásnő-otthonokat. Nem lehetett azonos személyt mindkét helyen foglalkoztatni. Mindazon esetben, ha az árvaszék az apai hatalmat megszüntette, továbbá az anyát a gyámságtól megfosztotta, a munkásnő-otthonok vezetőjét hivatásos gyámként rendelték ki. A munkásnő-otthonok vezetői, a hivatásos gyámok – évenként egyszer, minden év január hónapban – összesített jelentést készítettek, ebben bemutatták gyámoltjaik személyes állapotát és keresményükről készített elszámolást.<sup>6</sup>

A székesfővárosi árvaszék a házasságon kívül született gyermekek érdekében – annak ellenére, hogy a Gyt. ebben a vonatkozásban nem szabályozott – a tömeges gyámság intézményét tartotta legalkalmasabbnak, ezért az alábbiak szerint rendelkezett:

- a) addig is, amíg a gyámság intézményének reformja a törvényhozás útján megtörténik, a házasságon kívül született gyermekekre nézve a tömeges gyámság intézményét életbe lépteti. A hivatásos gyám 1912. március óta már közhivatali jelleggel működött és már ekkor felmerült a gyámság intézményének reformja.

---

<sup>5</sup> SZOKOLAY LEÓ: *Gyámság és gondnokság*. Grill Károly könyvkiadó vállalata Bp., 1940. 35.

<sup>6</sup> MELLY BÉLA: i. m. 15. p.

- b) a tömeges gyámi tisztek viselésére elsősorban a székesfőváros tisztügyi szolgálatánál alkalmazott ügyvédek hívták fel, másodsorban pedig az arra vállalkozó gyakorló ügyvédek közreműködését vette igénybe és
- c) avégből, hogy ezen gyámi tisztek egyöntetű és egységes viselése a gyámhatóság és a tömeges gyámok között megállapítandó módon történjék, az árvaszék egyelőre azt tartotta szükségesnek, hogy a gyámok működéséről évenként összesített jelentést tegyenek és a behajtott tartásdíjakról pedig a gyámi törvény vonatkozó rendelkezései értelmében évenként és egyen egyenként okmányolt számadást terjesszenek elő.

### 3. A hivatásos gyámság a Magánjogi Törvénykönyv tervezet alapján

A magyar királyi igazságügyminiszter által 1928. március 1-én országgyűlés elé terjesztett magánjogi törvényjavaslatot bár nem fogadták el, de rendelkezéseinek alkalmazására sor került. A tervezet 342. §-a rendelkezett a hivatásos gyám kirendelésére vonatkozó szabályokról. Tehát a gyámhatóság erre hivatott közeget rendelték ki hivatásos gyámmal, ha a kiskorúak vagyontalanok voltak, házasságon kívül születtek, illetve részükre sem nevezett, sem törvényes gyám nem volt kirendelhető.

### 4. A hivatásos gyámság bevezetése

A hivatásos gyámság jogintézményt a 10.470/1945. ME (a továbbiakban: ME rendelet) számú rendelet vezette be. „Ha tömegesen merül fel a szükségessége annak, hogy a gyámi tiszt viselésére hivatott, vagy erre alkalmas személyek hiányában a gyámhatóságnak kell gyámot kirendelnie, a gyámhatóság a gyámi tiszt hivatásos ellátására kijelölt személyek közül rendel gyámot (hivatásos gyámság).”<sup>7</sup> Nem találtunk magyarázatot arra, hogy mit kellett érteni a gyámrendelés tömegesen felmerülő szükségességen, és arra sem, hogy mi okozta az alkalmas személyek hiányát. Berzsenyi Ödön sem magyarázza, csak megemlíti az intézmény bevezetését.<sup>8</sup> Számunkra nyilvánvaló, hogy az elhagyott, törvénytelen és vagyontalan árvák hivatásos árvák hivatásos gyámságára gondolt a szerző. A jogalkotó álláspontunk szerint is nem a gyámként számba vehető személyek tömeges alkalmatlanságával állt szemben, hanem otthonokban, gyermekintézményekben elhelyezett – elhagyott, törvénytelen, vagyontalan – kiskorúak gyámságát kellett megoldania.

<sup>7</sup> 10.470/1945. ME 14. § (1) bek.

<sup>8</sup> BERZSENYI ÖDÖN: *Korszerűsített gyámtörvény*. Irodaszolgálat Kft. Budapest, 1947. 77. p.

A magánjogi törvénytervezetben foglaltakat a jogalkotó a rendelet megalkotásánál figyelembe vette, hiszen fellelhetők azonos elemek, sőt az azonos szóhasználat is szembetűnő.

A gyámot pótló, helyettesítő intézmény alkalmazására a kirendelt gyám akadályoztatása esetén volt lehetőség. „A hivatásos gyám a közgyám intézményétől annyiban különbözött, hogy a közgyámat a község kifejezetten erre a célra alkalmazta, a hivatásos gyám pedig köztisztviselő, hivatali beosztott dolgozó.”<sup>9</sup>

Az ME rendelet módosította a Gyt.-t és hivatásos gyámság formájában rendelkezett a gyámrendelésről azokban az esetekben, ha nem volt kirendelhető alkalmas személy. Közismert tény volt, hogy rászorult gyermekek gondozását, nevelését 1948-ig döntően nevelő családok látták el. Kisebb részben egyházi szervezetekben, árvaházakban biztosították a rászorult kiskorúak gondozását, nevelését.

A hivatásos gyámság a hagyományos gyámság mellett annak intézményesítését – a magángyámság államosítását – is jelentette.

„A hivatásos gyámsággal kapcsolatos eljárási szabályokat a belügyminiszter rendelettel állapítja meg.”<sup>10</sup> A jogalkotó eme rendeletben mindössze az általunk hivatkozott két szakaszt szentelte az új jogintézmény bevezetésének, az utóbbi már csak a felhatalmazást tartalmazta.

### 5. A hivatásos gyámság rendeleti szabályozásának állomásai

a) A belügyminiszter által kibocsátott 165.550/1948. számú rendeletet 1948. július 13-án hirdették ki (MK 156.). Ebben a rendeletben a hivatásos gyámságra vonatkozóan a belügyminiszter nem rendelkezett, holott „élt” a korábbi felhatalmazása.

b) A hivatásos gyámsággal kapcsolatos szabályokat néhány évvel később utasítás formájában állapította meg a belügyminiszter. A 10/1952. BM számú utasítás (Belügyi Közlöny rendkívüli szám, kihirdetve 1953. január 6., a továbbiakban: BM utasítás) tartalmazta a gyámhatóságok eljárására vonatkozó szabályokat. Jelentőségét emelte, hogy az 1952. évi IV. tv. (a továbbiakban: Csjt.) hatályba lépését követően, ahhoz kapcsolódóan tartalmazott részletező eljárási szabályokat. Kimondta – a Csjt. 93. §-ával összhangban –, hogy a gyámhatóság több kiskorú közös gyámjává az államigazgatásnak erre hivatott közeget is kirendelhetette. Kizáró feltételről is rendelkezett, a gyámügyi előadót hivatásos gyámul nem lehetett kirendelni.<sup>11</sup> Nyilvánvaló összeférhetetlenséget kizáró szabályról van szó.

<sup>9</sup> KATONÁNE PEHR ERIKA: *A családjogi törvény magyarázata*. KJK KERSZÖV. Bp., 2002. 1075. p.

<sup>10</sup> Uo. 14. § (2) bek.

<sup>11</sup> 10/1952. BM számú utasítás 17. §.

A BM utasítás ugyanis rendelkezett a hivatásos gyám felügyeletéről, aki – a gyámhoz hasonlóan – a gyámhatóság rendszeres felügyelete és irányítása alatt állt. Azokban az esetekben, amikor – a szülő által a kiskorú nevében tett jognyilatkozatok érvényességéhez – a gyámhatóság jóváhagyása volt szükséges, a gyám jognyilatkozata szintén jóváhagyásra szorult.<sup>12</sup> A hivatásos gyám működésére vonatkozóan a BM utasítás további részletszabályokat nem állapított meg.

c) A gyámügyi eljárást 2 évvel később a jogalkotó ismét szabályozta. A 955-84/1954. OM számú utasítás (TK 78. – a továbbiakban: OM utasítás), szó szerint megismételte a hivatásos gyámra vonatkozó korábbi rendelkezést, további részletező szabályt nem tartalmazott.<sup>13</sup> Mindezekre tekintettel megállapíthatjuk, hogy a gyámügyi eljárás úgy változott, hogy a hivatásos gyám jogállására, működésére, feladataira vonatkozó szabályok változatlanok maradtak.

Az OM utasításban foglaltakat és annak magyarázatát – a Művelődési Minisztérium – 1959-ben kézikönyv formájában is megjelentette. A gyámügyi eljárás kézikönyve a hivatásos gyámsággal összefüggésben az alábbiakat tartalmazza: „Hivatásos gyám az a személy, akit – mint az államigazgatás erre hivatott közegét – több kiskorú közös gyámjává rendel ki a gyámhatóság. Ez jelenlegi gyakorlatunkban igen ritka. Általában minden kiskorú részére külön gyámot rendelnek ki a kiskorúak különböző érdekeire, szellemi fejlettségére, hajlamaira tekintettel. Kivételt csupán testvérek esetében, vagy bizonyos olyan esetekben lehet tenni, amikor több kiskorú érdeke – közös elhelyezésük, nevelésük folytán – nagymértékben megegyezik (Csj eredeti szabályozása szerinti 98. §). Hivatásos gyám kirendelésére akkor is sor kerülhet, ha a gyámsággal járó feladatok egy-egy kiskorú vonatkozásában nem jelentenek túl nagy munkát, s a gyám működése általános ellenőrzésre szorítkozik. Ilyen eset lehet az, amikor több gyámság alá tartozó kiskorú együttesen intézeti nevelésben részesül.”<sup>14</sup>

A kézikönyv szerzői a hivatásos gyámságot kevésbé favorizálták, alkalmazhatóságát elsősorban az intézeti nevelésre vonatkoztatták.

d) A 6/1969. (VIII. 30.) MM számú rendelet, a hivatásos gyám személyére vonatkozóan – a korábbi szabályozáshoz képest részben új rendelkezés formájában – mindössze egy kizáró feltételt szabályozott. Hivatásos gyám a gyámhatóság vezetője vagy gyámügyi előadó nem lehetett.<sup>15</sup> Az összeférhetlenséget volt hivatott ez a rendelkezés megszüntetni. A gyámhatóság vezetőjét is kizárta a kirendelhető hivatásos gyámok köréből, saját magát nyilván nem ellenőrizhette. Álláspontunk szerint az MM rendelet hatályba lépését megelőzően sem lá-

<sup>12</sup> Uo. 30. §

<sup>13</sup> 955-84/1954. OM számú utasítás 28. §.

<sup>14</sup> SZILÁGYI LÁSZLÓ, BALOGH MIKLÓS, JÁSZVÁRI IRÉN: *A gyámügyi eljárás kézikönyve*. Művelődési Minisztérium, Budapest, 1959. 96. p.

<sup>15</sup> 6/1969. (VIII. 30.) MM számú rendelet 40. § és ld. Csjt. 98. § (3) bek.

tott el hivatásos gyámi feladatot a gyámhatóság vezetője vagy a szerv gyámügyi előadója. A jogalkalmazók ezt a körülményt – a szabályozás hiányában – ebben az időszakban evidenciaként tekintették.

e) Az 1/1974. (VI. 27.) OM számú rendelet (a továbbiakban OM rendelet) szintén a gyámhatósági eljárásról rendelkezett. A hivatásos gyám jogállására vonatkozóan a korábbi szabályozás lényegében továbbra sem változott. Az OM rendelet a tiszteletdíj megállapításának lehetőségével bővítette ki a korábbi szabályozást. A hivatásos gyám részére – ha tíznél több kiskorú (gondnokolt) gyámjául (gondnokául) rendelték ki – részére tiszteletdíj állapítható meg.<sup>16</sup>

Az OM. rendelet a korábbi szabályozást vette át, amikor kimondta, hogy – hivatásos gyám – a gyámhatóság vezetője, vagy annak gyámügyi előadója nem lehet.

f) A 12/1987. (VI. 29.) MM (a továbbiakban: MM rendelet) számú rendelet a gyámhatóságokról, egyes gyámhatósági feladatokról és a gyámhatósági eljárásról rendelkezett. A szabályozás új eleme volt, hogy a hivatásos gyám [Csjt. 97. § (3) bek.] feladatait munkaviszonyban, vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban is elláthatta. Hivatásos gyám nem lehetett változatlanul az államigazgatási szerv gyámhatósági feladatot ellátó dolgozója, továbbá az a személy, aki a kiskorú gyámi tiszteinek ellátására volt köteles.<sup>17</sup>

Az MM rendelet kimondta, ha a hivatásos gyám feladatait nem munkaviszony keretében látta el – a gyermekek számát és a végzett munkát figyelembe véve, külön jogszabály szerint – részére tiszteletdíjat állapíthatnak meg.<sup>18</sup>

A tiszteletdíj megállapításánál az 1/1976. (I. 31.) MüM számú rendelet 14. § (1) bekezdésében és a 11/1983. (XII. 17.) ÁBMH számú rendelkezés 1-es számú mellékletében foglaltakat kellett figyelembe venni, alkalmazni.

A hivatásos gyám a tisztséget kirendelés alapján látta el, valójában munkaköri feladatát képezte.

## *6. A hivatásos gyám jogállása, kirendelése, felmentése*

A hivatásos gyámság a közös gyámság sajátos esete, mivel több kiskorú részére történik a kirendelés hivatásos gyám formájában. A hivatásos gyám feladataira általában a Csjt. gyámságra vonatkozó rendelkezései az irányadók.<sup>19</sup>

A gyermekvédelmi gyámság alá tartozik az a gyermek, akit átmeneti vagy tartós nevelésbe vettek, továbbá, akit ideiglenes hatállyal nevelőszülőnél vagy

<sup>16</sup> Uo. 41. §.

<sup>17</sup> 12/1987. (VI. 29.) MM számú rendelet 50 § (1) bek. ld. Csjt. 97. § és 100. §.

<sup>18</sup> Uo. 50. § (3) bek.

<sup>19</sup> 1952. évi IV. tv. 98. § (4) bek.

gyermekotthonban, illetve más bentlakásos intézményben helyeztek el, és szülői ellen a szülői felügyelet megszüntetése iránt per van folyamatban.

A hivatásos gyám feladatait közszolgálati jogviszony vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony keretében látja el. Katonáné álláspontja szerint életszerűtlen, hogy a hivatásos gyámok személyi alkalmasságukon kívül további mentesítő okokat is vizsgálni szükséges, hiszen közszolgálati jogviszonyban állnak.<sup>20</sup>

Petrik álláspontja erősíti az előző gondolatot, amikor kimondja, hogy a gyámokat megillető mentességre vonatkozó rendelkezések a hivatásos gyámok tekintetében nem alkalmazhatók.<sup>21</sup>

Hivatásos gyámot kell kirendelni, ha a gyámhivatal az ideiglenes hatállyal elhelyezett, az átmeneti és tartós nevelésbe vett gyermeket más, bentlakásos intézményben helyezte el, vagy ha a nevelőszülő a gyámságot nem vállalja.

Ugyancsak hivatásos gyám kirendelésére kerül sor, ha a szülő hozzájárult gyermeke ismeretlen személy általi örökbefogadásához és a gyermeket ideiglenesen a leendő örökbefogadó szülőnél helyezték el.

A hivatásos gyám maximum 40 gyermek gyámságát láthatja el, munkakörének betöltéséhez felsőfokú szociális vagy pedagógiai szakképzettség szükséges.<sup>22</sup> Azokban a megyékben, ahol a nevelőszülők a gyámságot nem vállalják, előfordul a közel 50 fő ellátásának kötelezettsége is átmeneti jelleggel a hivatásos gyámnál.

Az 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.) a hatályba lépését megelőzően intézeti nevelésbe vagy állami nevelésbe vett gyermekek ellátásának felülvizsgálatát rendelte el.<sup>23</sup>

Ehhez kapcsolódott a 149/1997. (IX.10.) Korm. sz. rendelet (a továbbiakban: Gyer.) szabályozása, amikor kimondta, hogy az intézeti és állami nevelésben lévő gyermek gyámságát – ügyének felülvizsgálatáig – a gyermekvédelmi szakszolgálat vezetője, vagy az általa hivatásos gyámi feladatokkal megbízott munkatársa látja el.<sup>24</sup>

A hivatásos gyám nincs felruházva a gyermek gondozásával, nevelésével. Akkor jár el, ha a gyermek nevelőszülőnél, vagy a fogyatékosok és pszichiátriai betegek otthonában van elhelyezve.<sup>25</sup>

A nevelőszülő a gyámság ellátására nem kötelezhető.<sup>26</sup> Ebben az esetben szintén hivatásos gyám kirendelésére kerül sor, aki ellátja a kiskorú gyámságá-

<sup>20</sup> KATONÁNÉ PEHR ERIKA: *A családjogi törvény magyarázata*. KJK Kerszöv, Bp., 2002. 1075. p.

<sup>21</sup> PETRIK FERENC: *A családjogi törvény magyarázata*. Közig. és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1988. II. k. 412. p.

<sup>22</sup> 1997. évi XXXI. tv. 84. § (5) bek.

<sup>23</sup> Uo. 157. § (1) bek.

<sup>24</sup> 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 172. § (4) bek.

<sup>25</sup> Uo. 91. § (1) bek.

<sup>26</sup> 1952. évi IV. tv. 100. § (3) bek.



hoz, törvényes képviselőéhez és a vagyonkezeléséhez kapcsolódó feladatokat is.

A Csjt. szabályozza a nevelőszülő és a gyermekotthon vezetője vonatkozásában a gyám kirendelésének kizáró feltételeit.<sup>27</sup> Ezekben az esetekben ugyan csak hivatásos gyám kirendelése szükséges.

A hivatásos gyámot a gyermek elhelyezésének joga nem illeti meg, tartózkodási helyét csak a gyámhivatal engedélyével változtathatja meg.

A gyámhivatal hivatalból – továbbá a hivatásos gyám kérésére – eseti gondnokot rendel ki a gyermek képviselőjének ellátására, ha a hivatásos gyám, mint törvényes képviselő, a gyermeket Csjt. szerint nem képviselheti.<sup>28</sup>

A hivatásos gyámot a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatok (a továbbiakban: TEGYESZ) működteti. A gyám tevékenységét a gyámhivatal felügyeli és irányítja.

A hivatásos gyám feladatait közszolgálati jogviszony, vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony keretében látja el.

Álláspontunk szerint ez a megállapítás azért is fontos, mert így teljesen egyértelmű, hogy a hivatásos gyám korábban sem állampolgári kötelességként látta el feladatát. A hivatásos gyámokat a szakszolgálatok működtetik, ugyanakkor a gyámhivatalok felügyelete és irányítása alatt állnak.

A gyámhivatalok különféle jogosítványokkal rendelkeznek:

- hatáskörükbe tartozik a gyám kirendelésével, felmentésével, elmozdításával, ellenőrzésével kapcsolatos érdemi döntés meghozatala;
- a gyám jogkörének korlátozása, vagy egyes intézkedéseinek megváltoztatása;
- a kiskorú vagyoni helyzetéről való elszámoltatás és a számadás elbírálása;
- a kiskorú gyámi betétben lévő pénzeszközeinek eseti felhasználása.

E gyámhivatali intézkedések nyilvánvalóan érintik a hivatásos gyámot foglalkoztató intézmény munkáltatói jogait, viszont összhangban állnak felügyeleti, irányítói jogosítványaikkal.

A hivatásos gyám a működése során felmerült kiadásainak megtérítését a gyermektől nem igényelheti.

Hivatásos gyám – változatlanul – nem lehet a gyámhivatal vezetője, illetve ügyintézője, továbbá az a személy, akinél a bíróság, vagy a gyámhivatal a gyermeket elhelyezte. A összeférhetlenségi szabályokra már korábban is utaltunk, jelen szabályozás a kizáró feltételeket bővítette ki. Nem lehet hivatásos gyám az a személy, akinél a gyámhivatal a gyermeket elhelyezte.

Az átmeneti vagy tartós nevelésbe vett, valamint ideiglenesen elhelyezett gyermekek részére a gyámhivatalnak gyámul elsősorban a nevelőszülőt vagy a gyermeket befogadó gyermekotthon vezetőjét kell kirendelnie. Békés megyei

<sup>27</sup> 1952. évi IV. tv. 98. § (2) bek.

<sup>28</sup> 1952. évi IV. tv. 90. § (3) bek.

tapasztalatunk az, hogy a nevelőszülő a gyermek gondozásával, nevelésével kapcsolatos feladatokat látja el, a gyámságot viszont nem. Általában tapasztalható olyan megközelítés, hogy ez az ideálisabb megoldási forma, mivel a gyermek nem válhat teljesen kiszolgáltatottá. Az ezzel ellentétes álláspont is jelen van a gyakorlatban, amely szerint a legalkalmasabb, ha a nevelőszülő a gyámi tisztséget is ellátja, érvényesül a közvetlenség és egyáltalán bármilyen szükséges és sürgős intézkedés könnyen megtehető.

A gyám felmentésére, elmozdítására vonatkozó szabályokat a Csjt., a Gyvt., a Gyer. is tartalmaz.

A Csjt. alapján megszűnik a gyámság, ha a gyámság alatt álló meghal, szülői felügyelet alá kerül, vagy nagykorúságát eléri. A gyámi tisztség megszűnéséhez vezet a gyámság megszüntetése, vagy a gyám gyámhivatal által történő felmentése, vagy elmozdítása.

A gyámhatóság a gyámot tisztségéből felmenti, ha a gyám alkalmatlan, vagy maga a gyám kéri azt, vagy utólag keletkezik olyan akadály, ami miatt gyámságot nem viselhet. Felmenti a gyámhivatal a gyámot tisztségéből abban az esetben is, ha a gyermeket máshol helyezi el, vagy a gyermekotthon vezetőjének vezetői megbízása megszűnik.

A gyámhivatal a gyámot tisztségéből elmozdítja szintén a Csjt. értelmében, ha a gyám jogaival visszaél, kötelezettségét elhanyagolja, vagy olyan cselekményt követ el, amely miatt a feladat ellátására méltatlanná válik.<sup>29</sup> Ha alaposan feltételezhető, hogy a gyámot tisztségéből el kell mozdítani – és az késedelemmel, veszéllyel jár – a gyámhivatal a gyámot azonnali hatállyal felfüggesztheti.

A Gyvt. alapján történik a hivatásos gyám felmentése. Ha a gyermek gondozási helyének megváltozása miatt kerül sor a hivatásos gyám felmentésére, vagy elmozdítására, a gyámhivatal egyidejűleg új gyámot rendel és szükség esetén meghatározza a gyermek új gondozási helyét.<sup>30</sup>

Az átmeneti nevelésbevitel felülvizsgálata alapján hozott döntés a gyámság megszüntetéséhez és megszűnéséhez szintén a gyám elmozdításához, felmentéséhez vezethet. Szükség esetén a felmentés végszámadással vagy új gyám kirendelésével is együtt jár. A tartós nevelésbevitel felülvizsgálata szintén eredményezheti a gyám felmentését elmozdítását, vagy új gyám kirendelését.

A gyámot a gyámhivatal kivételesen felmentheti, ha a működése ellen bár kifogás nem merül fel, viszont más személy kirendelése a gyámolt érdekeit tekintve kedvezőbb. Ezt a kivételes szabályt a Gyer. tartalmazza azzal a további kiegészítő rendelkezéssel, hogy a gyám elmozdítása, felfüggesztése esetén haladéktalanul új gyámot kell kirendelni.

<sup>29</sup> Uo. 108. § (1) bek.

<sup>30</sup> 1997. évi XXXI. tv. 83. § (5) bek.

### 7. A hivatásos gyám feladatai, azok végrehajtásának sajátosságai

A gyámsággal járó jogok és kötelességek a hivatásos gyámot a gyámhivatal erről szóló határozatának kézbesítésének napjától illetik, illetve terhelik. Előfordulhat, hogy a gyámi teendők megkezdését a szülő gátolja meg azzal, hogy gyermekét ismeretlen helyre viszi. Ebben az esetben szükséges a tartózkodási hely ismételt meghatározása.

A hivatásos gyám a gyámság alatt álló kiskorú ügyeiről általában és bármikor köteles a gyámhivatalnak felvilágosítást adni.

#### a) A hivatásos gyám szülő-gyermek kapcsolattartásával összefüggő feladatai

A hivatásos gyám feladata a gyámolttal való a kapcsolatépítés, rendszeres és személyes kapcsolattartás. Ennek formája a gyámolt meglátogatása a nevelőszülőnél, vagy a gyermekotthonban, de találkozásaikra más helyszínen is sor kerülhet.

A gyermekvédelmi szakszolgálat készíti el a gyermek egyéni elhelyezési tervét, bevonva a szülőt, a gyermeket, a családgondozót és a hivatásos gyámot. Már ebben kiemelt szerepet kap a gyermek családjával való kapcsolattartás szabályozására tett javaslat. Lehetőség van megjelölni a kapcsolattartás célját, formáját, gyakoriságát, időtartamát, helyét, a kapcsolattartás segítőit és az abból kizárt személyeket.

A hivatásos gyám – legalább félévenként – köteles tájékoztatni az illetékes gyámhivatalt a szülő-gyermek a kapcsolattartásának alakulásáról, a szülőnek az ellátást nyújtóval való együttműködésről.<sup>31</sup> A hivatásos gyám haladéktalanul jelzi a gyámhivatalnak, ha megítélése szerint a hozzátartozó a kapcsolattartás során a gondozott gyermek személyiségfejlődését hátrányosan befolyásoló magatartást tanúsít. Köteles jelenteni továbbá, ha a jogosult kapcsolattartási jogával a gondozott gyermek vagy az ellátást nyújtó sérelmére visszaél. Amennyiben a szülő önhibájából nem tart a gyermekével rendszeres kapcsolatot a hivatásos gyám kezdeményezheti a gyermek örökbe fogadhatóvá nyilvánítását.

#### b) A hivatásos gyám képviselőhöz, neveléshez kapcsolódó feladatai

A hivatásos gyám a gyermeket nem gondozza, de elősegíti testi, érzelmi, értelmi és erkölcsi fejlődését. Közreműködik nevelésében, közösen választja meg a gyermek életpályáját szülőjével. Az egyéni gondozási-nevelési program jelöli ki a hivatásos gyám konkrét feladatait. Különösen fontos feladata a gyermek családjába történő visszahelyezésének elősegítése.

A hivatásos gyám további feladata a gyermek személyiségfejlődéséről, ellátottságáról, tanulmányi előmeneteléről való tájékozódás, és ezzel összefüggés-

<sup>31</sup> 15/1988. (IV. 30) NM rendelet 88. § (3) bek. b) pont.

ben a gyámhivatal tájékoztatása. Védi és képviseli a gyermek érdekét az oktatási intézményben, a hatóságok előtt, akár a vérszerinti szülővel szemben, sőt előfordulhat, hogy a nevelőszülővel szemben is.

A hivatásos gyámság előnye, hogy a hivatásos gyám teljes körűen képviseli a gyermeket. Ez alól egy kivétel van. A gyermekjogi képviselő – a gyámhivatal kirendelése alapján – képviseli a gyermeket nevelési felügyelettel kapcsolatos eljárásban. Ez a szabályozás töri meg a hivatásos gyám egységes képviseleti jogkörét.<sup>32</sup>

A hivatásos gyámság általában tartós jellegű, így a gyermek képvisellete egy folyamatot jelent. A hivatásos gyám jól ismeri a kiskorú körülményeit. A vagyonkezelés szempontjából az állandóság és az ehhez kapcsolódó kiszámíthatóság lényeges elem, ez biztosítja kiskorú érdekeinek minél hatékonyabb érvényesítését. Más képet mutat az állandóság és a kiszámíthatóság a nevelőszülő esetében, ha nem vállalja a gyámságot, vagy a kiskorú vagyonának kezelését. Ebben az esetben osztott gyámságról beszélünk és nyilvánvaló, hogy a gyámi képviselet is megosztott. A gondozáshoz, neveléshez kapcsolódó képviseletet a nevelőszülő, a vagyonkezeléshez kapcsolódó képviseletet eseti gondnok, vagy hivatásos gyám látja el. Békés megyében általában akkor rendelnek ki eseti gondnokot, ha a hivatásos gyám az ügy bonyolultságára való tekintettel büntetőjogi, bonyolult polgári jogi, kiskorú vagyonát érintő ügyek esetében maga kéri. Szintén Békés megyei tapasztalat, hogy a kórházi kezelésben részesített kiskorút a gyógyulását követően a hivatásos gyámnak adják ki. Egyszerűsítendő a helyzetet, ha a nevelőszülők is átvehetnék a gyermeket.

Eseti gondnok – ügyvéd – kirendelése esetén csak a konkrét felhatalmazás, és az adott ügy elintézésére szorítkozik a képviselet, nem biztos, hogy az ott született döntés a vagyonkezelés folyamatába jól beilleszkedik és a legoptimálisabb érdek-érvényesítést fogja biztosítani.

### *c) A hivatásos gyám vérszerinti családjába történő visszahelyezéséhez kapcsolódó feladatai*

A gyermek hazagondozására – mint alapelvszerű követelményre – a gyermekvédelmi gyámságra vonatkozó szabályozás számos területén találunk egymásra épülő rendelkezéseket.

A Gyvt. alapján a gyermek alapvető joga, hogy saját családjában nevelkedjen.

A Gyvt. a gyermek gondozási helyének meghatározásánál is rendelkezik a gyermek vérszerinti családjába való visszakerülésének előmozdításáról, amikor ennek érdekében elhelyezési értekezlet összehívását rendeli el. A Gyer. ki-mondja, hogy az egyéni elhelyezési terv célja a gyermek saját családjába történő visszahelyezésének elősegítése. Erre épül a terv.

<sup>32</sup> 1997. évi XXXI. tv. 11/A. § (2) bek. e) pont.

A 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet már az alapellátás keretén belül részletezi a családjából kiemelt gyermek visszahelyezésének feltételeit, azaz a családgon-  
dozó ezzel összefüggő konkrét feladatait.

Álláspontunk szerint a jogalkotó sokoldalúan rendelkezett a hivatásos gyám – a kiskorú vérszerinti családba történő visszahelyezéséhez – kapcsolódó feladatairól. A hivatásos gyámnak folyamatosan vizsgálnia kell ennek lehetőségét. A gyermekvédelemben, az alapellátás és a szakellátás szintjén, a fenti cél elérése érdekében szükséges együttműködésre is számos helyen találunk konkrét szabályokat. Más kérdés, hogy a jogalkalmazás terén a kívánt együttműködés miként valósul meg a gyermekvédelem sokszereplős résztvevői körében.

#### *d) A hivatásos gyám vagyongazdálkodással összefüggő feladatai*

A mindennapi élet szokásos ügyeinek intézésétől kezdve a vagyongazdálkodás sajátos szakértelmet igénylő feladatáig a gyámi teendők rendkívül széles skálán mozognak. Különleges szakértelmet igénylő ügyekben a gyermekvédelmi gyámok és a gyermekotthonok vezetői mentesülhetnek a feladat ellátása alól. Előfordul, hogy a hivatásos gyám kéri eseti gondnok kirendelését a fenti okok miatt. Nem ez a jellemző, mivel a gyámoltak többnyire nem rendelkeznek jelentős vagyonnal.

Általános szabály, hogy a gyám vagyongazdálkodásra vonatkozó felhatalmazása a vagyon egészére, vagy az ügynek meghatározott csoportjára vonatkozhat. A gyám joga és kötelessége, hogy védje a gyermek érdekeit, gondoskodjon a vagyona megfelelő hasznosításáról és a rendes vagyongazdálkodás szabályai szerint intézze ügyeit. A gyám a gyermek vagyont leltár alapján veszi át.

A Gyer. rendelkezik a hivatásos gyám vagyongazdálkodásáról. Így egyebek között kiskorú ingatlanulajdonához, vagy lakásbérletéhez, pénzkezeléséhez kapcsolódóan tartalmaz részletszabályokat. A vonatkozó szabályok kifejtése mellett ismertetjük a jogalkalmazás szintjén szerzett tapasztalatainkat is.

Általános jelenség, hogy a gyámoltak tulajdonát képező ingatlanok, lakások egyrészt lakottak, másrészt „lelakottak”, felújításra szorulnak. Hasznosításuk a fenti okok miatt nehézségekbe ütközik. További problémát jelent, hogy a közüzemi tartozások miatt a szolgáltatók nem biztosítják a – villany, víz, gáz – szolgáltatásokat. A hivatásos gyámnak mindenképp intézkednie kell a díjhátalékok törlesztéséről, befizetéséről. Ezt követően kell a hivatásos gyámnak az ingatlan vagy a lakást olyan műszaki állapotba hoznia, hogy az bérbe adható, hasznosítható legyen. Sajnos, előfordul olyan eset is, hogy a hivatásos gyám hónapokig nem tudja kiadni a lakást, megfelelő igény hiányában. A kiskorú vagyontulajdonos hasznosítása sok esetben ezért nem kellő hatékonyságú. Sokszor bírálatot kap a hivatásos gyám, hogy piaci értéken alul tervezi bérbe adni az ingatlan vagy a lakást. Ilyenkor szembesül a hatóság – helyszíni szemle alapján – azzal, hogy valójában milyen rossz állapotban van az ingatlan.

Problémát okoz a gyakorlatban a kiskorú földingatlanának bérbe adása, különösen abban az esetben, ha az osztatlan közös tulajdonban van.

A hivatásos gyám a Gyvt-ből adódó feladata, hogy köteles az otthonteremtési támogatás, vagy az utógondozói ellátás iránti igényt benyújtani és annak kezelését folyamatosan ellátni.

A gyám számadására vonatkozóan szintén részletes szabályozással találkozunk. A számadás alapját a leltár, tartalmát a bevételek és a kiadások képezik. A számadást – az előző évre vonatkozóan – minden év február 15-éig köteles a gyám a gyámhivatalhoz benyújtani. A gyámhivatal a számadást felülvizsgálja és ha azt megfelelőnek tartja, elfogadja. A hivatásos gyám eseti számadásra is kötelezhető. A gyámhivatal a számadást felülvizsgálja, és ha az megfelelő, akkor elfogadja. Elvértve találkozunk olyan esettel, amikor a számadás kapcsán a gyámhivatal kifogást emel. Ilyenkor általában a számla nem eredeti volta a kifogás tárgya. A gyámolt részére – nagykorúságának elérése pillanatában – a hivatásos gyám végszámadást készít, ilyenkor a hivatásos gyám vagyongazdálkodói joga megszűnik. Ha a gyámság megszűnésével a gyermek ismét szülői felügyelet alá kerül, vagy a gyám személye változik, akkor a számadást a gyámhivatalhoz kell benyújtani. Végelszámolást nem a gyámhivatal felé, hanem a nagykorúvá vált személynek tartozik a hivatásos gyám előterjeszteni, ha a gyámság a gyermek nagykorúvá válása miatt szűnik meg. Ebben az esetben sem gyámhatósági, sem fenntartói kontroll vagy ellenőrzés – hivatásos gyám tekintetében – nem érvényesül. Álláspontunk szerint – ebben a tekintetben – nem kellően kidolgozott a szabályozás. Az elszámolást a hivatásos gyám felettese még csak nem is láttatja. Másfelől hiányzik olyan alapvető záradék megkövetelése, ami azt bizonyítaná, hogy a kedvezményezett az elszámolást tudomásul vette, egyetért vele és az abban foglaltakat átvette.

A gyámolt valamennyi jogügylete a gyámhivatal engedélyéhez, jóváhagyásához kötött. Véleményünk szerint is ez elengedhetetlen feltétel. Ugyanakkor a gyámi kötöttségek miatt a vagyonhasznosítás helyett inkább csak a „vagyongörzés” tapasztalható. Sommásnak tűnhet ez a megállapításunk, de sajnos sok esetben helyénvaló.

#### *e) A hivatásos gyám tájékoztatási kötelezettségéhez kapcsolódó feladatok*

A hivatásos gyám ellátogat a nevelőszülőhöz, vagy a gyermeket gondozó intézetbe, ott beszélgetést folytat a gyermekkel, gondozójával és nevelőjével. Az intézet vezetője a hivatásos gyám rendelkezésére bocsátja a gyermekről készített pedagógiai és pszichológiai véleményt. A közvetlenül és közvetett formában beszerzett információk nyújtanak segítséget a kiskorúról összeállításra kerülő helyzetkép kialakításához.

A hivatásos gyámok jelentéseiket adatlapokon készítik el és nyújtják be. Az adatlapok kérdéseket tartalmaznak. Ezzel a módszerrel biztosítják, hogy a hivatásos gyámok jelentései egységes szempont alapján készüljenek el. A jelentések

magukban rejtik az uniformizálást és a sematizmust is. A kérdések ugyanazok, de az ügyek és a problémák különbözőek.

Az ún. „macis lapok” fejezetekre és pontokra tagolódnak. A gyermekvédelmi gyámság vonatkozásában 7. számú adatlapot vesszük górcső alá. A 7. adatlap I. fejezete a kiskorú személyes találkozásait rögzíti. Ebben szerepel az, hogy a kiskorú milyen időpontban kivel találkozott és erre a találkozásra hol – iskolában vagy más helyszínen – került sor. A II. fejezet tartalmazza a látogatáson szerzett tapasztalatok összegzését. A hivatásos gyámnak az adatlapon néhány sor áll rendelkezésére, hogy tömören közölje ezzel kapcsolatos gondolatait. Egy konkrét jelentés erre vonatkozó megállapítása: „A kislány nyitott, barátságos természetének köszönhetően könnyen beilleszkedett új családjába. Az iskolában is befogadták, sok barátot szerzett. Jól tanul, szorgalmas és igyekvő. Az osztályfőnöke is csak dicsérően szólt róla.”<sup>33</sup>

Ezt követően a hivatásos gyámnak ki kell térnie arra, hogy milyen változások tapasztalhatók a gyermek körülményeiben elhelyezése, illetve az utolsó helyzetértékelése óta. Az adatlap ebben a vonatkozásban is segítséget nyújt a hivatásos gyámnak. A kérdések is adottak, és a válaszadásnál csak a megfelelő rovatokat kell kitölteni. A kiskorú egészségi, érzelmi állapotára, viselkedésére, külső megjelenésére irányulnak a megválaszolandó kérdések. Ebben a fejezetben kell utalnia a hivatásos gyámnak a gyámolt tanuláshoz, munkához vagy játékhoz való viszonyára is.

A helyzetértékelés következő eleme a gyermek kapcsolatának alakulását minősíti. Ezen a helyen elsősorban a szülői és rokoni kapcsolattartásra korlátozódik a hivatásos gyám értékelése. Különösen fontos annak a körülménynek a kiemelése, hogy realizálódik-e a szülői kapcsolattartás. Ha a szülő ezzel a joggal nem él – mint korábban jeleztük – ez a kiskorú örökbeadhatóságát eredményezheti. Bács-Kiskun megyéből egy hivatásos gyám konkrét jelentésének idevonatkozó megállapítása: „Az édesanya elhalálozott, az édesapa egyáltalán – többszöri felszólítás ellenére – sem látogatja gyermekét, nem tart kapcsolatot.”

Az adatlap további részében fel kell tüntetni azokat a változásokat, amelyek a gyermek családjában, körülményeiben álltak be. A hivatásos gyámnak a szülők egészségi állapotára, munkavégzésére, életvitelére, családi kapcsolatára, anyagi helyzetére, lakáskörülményeire vonatkozóan is ki kell térnie. Sajnálatos, hogy ezek a rovatok általában üresen maradnak, mivel a szülők körülményeit a hivatásos gyám kevésbé ismeri, nem ő a családgondozó, és az alapellátás családgondozójával sincs érdemi kapcsolata, vagy az felszínes. A család körülményeinek kedvezőbbé tételéhez szükséges eszközökkel sem rendelkezik. Megállapításunk szerint alig történik kedvező változás a gyermek családjának körülményeiben. Mindezekre tekintettel kevés az esély arra, hogy a gyermek mielőbb visszakerüljön vérszerinti családjába. Bács-Kiskun megyében 135 gyermek gondozásba vételére került sor, vérszerinti családjába mindössze kilenc fő ke-

<sup>33</sup> Hivatásos gyám jelentése Kiskunhalas Városi Gyámhivatalhoz (2002. évben).

rült vissza.<sup>34</sup> Tehát egy nagyon lényeges szempont – azaz a vérszerinti család körülményeinek értékelése – szinte formálisnak tekinthető, így a hivatásos gyám nem rendelkezik kellő információval. Az alapellátás és a szakellátás nem kellő együttműködése hátráltatja adott esetben a gyermek vérszerinti családjába történő visszakerülését.

Ezt követően az adatlapon azokat a változásokat kell feltüntetni, amelyek a gyermeket gondozó helyettesítő vagy nevelő családjában következtek be. A kérdések azonosak a vérszerinti családnál ismertetett kérdésekkel. A vérszerinti családnál szintén az említett szempontokat tartalmazza az adatlap.

Majd arra kérdez rá az adatlap, hogy volt-e jelentős konfliktusa a hivatásos gyámnak a gyermekkel. Tulajdonképpen – egy feladatlaphoz hasonlóan – eldöntendő kérdéstről van szó, mivel nincs is megfelelő hely az adatlapon biztosítva a konfliktus illetve annak feloldására vonatkozó szöveges értékelés kifejtésére. Az adatlap III. fejezetében a következtetések és javaslatok megfogalmazására van mód. A javaslatok kifejtésére is részben igennel és nemmel válaszolhat a hivatásos gyám. Ezen eldöntendő kérdések „szükség van-e a gyermekkel kapcsolatos hosszú távú terv módosítására, elhelyezésének megváltoztatására.” Ugyancsak eldöntendő kérdésként szerepel az adatlapon az egyéni elhelyezési, gondozási, nevelés terv módosítására, kiegészítésére, vagy azonnali intézkedésre vonatkozó jelzés igen vagy nem formájában.

Végül a helyzetértékelést végző javaslatát tartalmazza az adatlap. Mintegy fél oldalban teheti meg javaslatát a hivatásos gyám. Például egy konkrét ügyben az alábbi javaslattal találkoztunk: „Javaslom, hogy a kislány továbbra is maradjon a jelenlegi gondozási helyén, ahol minden adott testi, lelki fejlődéséhez.”<sup>35</sup>

A hivatkozott jelentésben sajnós az már nem volt kifejtve, ütköztetve, hogy a vér szerinti családjában a kiskorú testi, lelki fejlődéséhez a feltételek biztosítottak-e vagy sem.

A hivatásos gyámok és a gyámhivatalok ügyintézői körében vannak olyan személyek, akik kedvelik az ún. „macis lapok” formájában történő jelentéseket, vannak viszont, akik kevésbé tartják jónak a jelentések jelenlegi formáját. Többletmunkát jelent a kevésbé releváns kérdésre adható válaszok megadása, ugyanakkor az ügy sajátosságainak kifejtésére kevésbé van mód.

Az adatlapok számítógépes feldolgozása és nyilvántartása ma még nem megoldott, postai úton történik továbbításuk.

Nem teljes körű az adatlapok „cseréje” a gyermekvédelemben dolgozók és az adatszolgáltatásra kötelezettek körében. Meglátásunk szerint az adatlapokban szerepeltetett kérdések felülvizsgálata esedékes – tudomásunk szerint folyamatban is van –, de azok számítógépes feldolgozása még fontosabbnak tűnik, időszerűbb feladat.

<sup>34</sup> Bács-Kiskun Megyei TGYSZ igazgatójának 2001. évi jelentése.

<sup>35</sup> Lásd az előző hivatkozott gyámi jelentést.



8. Összefoglaló megállapításaink a hivatásos gyámság tekintetében

A hivatásos gyám a gyermekvédelmi gyámság nélkülözhetetlen résztvevője, operatív – pontosan meghatározott – feladatokat lát el. Létszámuk a gyermekvédelmi reformot követően jelentősen emelkedett. Statisztikai adatok bizonyítják, hogy 1998. évben 568 fő kiskorú, 1999-ben 1453 fő kiskorú, 2002-ben pedig 4384 fő kiskorú gyámságát látták el a hivatásos gyámok. Viszonyítási alapot jelent, hogy 2002-ben 28.515 fő volt a gyámság alatt állók száma; ebből – a hivatásos gyámoltakon kívül – családba fogadással 5162 fő, harmadik személy 7244 fő, nevelőszülő 5305 fő, míg gyermekotthon vezetője 6420 fő kiskorú gyámságát látta el.

Véleményünk szerint lényeges, hogy a szakszolgálatoknál egy felkészült „profí” hivatásos gyámi kollektíva álljon rendelkezésre és lásjon el feladatokat. A hivatásos gyámok, eltérően a tanácsadóktól, – nevelőszülői, illetve gyámi tanácsadó – szigorú felelősségi szabályok szerint végzik munkájukat. Ez megnyilvánulhat a polgári jogi, azaz kártérítési, adott esetben büntetőjogi és munkajogi felelősség formájában is. Ha a gyámi tanácsadó téves tanácsot ad, és ezzel a gyámoltak kárt okoz, feltehetően azért a gyám felel – akár saját vagyonával is – nem pedig a tanácsadó.

A hivatásos gyám bármilyen kérdésben – nevelőszülői tanácsadói feladataival összefüggésben is – konzultálhat a nevelőszülővel és adhat tanácsokat. A problémát az okozza, hogy sokszor a nevelőszülő nem tud kellően eligazodni a nevelőszülői tanácsadótól, gyámi tanácsadótól, esetenként az eseti gondnoktól, hovatovább a hivatásos gyámtól kapott tanácsok és információk alapján kialakult helyzetben.

Megítélésünk szerint a hivatásos gyámok és a nevelőszülői tanácsadók munkájának kellő összehangolása nem mindig valósul meg, együttműködésük nem folyamatos. A hivatásos gyám és az alapellátásban tevékenykedő személyek között az együttműködés még inkább esetleges, amint erre már az adatlapok bírálatánál is utaltunk.

Nem megoldott a hivatásos gyámok helyettesítése a gyakorlatban. Tartós szabadságuk időtartama vagy más akadályoztatásuk esetén a gyámoltal való kapcsolat teljesen szünetel. Megoldás jelenthet a gyakorlatban, hogy a gyámok – szabadságuk ellenére – legalább mobiltelefonon elérhetőek, „kéznél” vannak. A felmerülő probléma megoldása érdekében végül is a gyámhivatal eseti gondnokot rendel ki.

A hivatásos gyámok feladatai sokrétűek, teljes körű felsorolásuk nem is lehetséges a felmerülő problémák sokszínűsége miatt. A leggyakrabban – az említett feladatokon kívül – műtéthez, abortuszhoz adnak hozzájáruló nyilatkozatot, de útlevélkérelemhez, más gyámoltal kapcsolatos bizonyítványok kiadásához szintén nélkülözhetetlen közreműködésük.

Végezetül megjegyezzük, hogy a gyermekvédelmi reform folyamatában a hivatásos gyám működésével összefüggésben találkozunk teljesen eltérő – sok esetben szélsőséges – álláspontokkal.

A Heves megyei Gyámhivatal vizsgálati jegyzőkönyve az alábbi kitéelt is tartalmazza: „A hivatásos gyámok előtérbe helyezése – a gyámságot vállaló nevelőszülővel szemben – nem szolgálja a gyermek érdekét, ha egyébként a nevelőszülő alkalmas a feladatra „A gyámhivatalnak élni kell mérlegelési jogával, amikor dönt a gyám személyéről és a kérelemmel ellentétes rendelkezést indokolnia kell.”<sup>36</sup>

A fővárosi szakszolgálatnál inkább a profi hivatásos gyámságot helyeznék előtérbe. A nevelőszülői gondozás esetén viszont az osztott gyámságot favorizálnák. Hallani olykor olyan szélsőségesnek tűnő véleményt is –, ha a nevelőszülő a gyámság valamennyi elemét ellátja – hogy a gyermek ebben az esetben teljesen kiszolgáltatottá válik. Sajátos helyzetet teremt, ha a nevelőszülői jogviszony egy „burkolt” örökbefogadást takar.

Bács–Kiskun megyében a szakszolgálaton belül a hivatásos gyámok és az utógondozók önálló csoportot alkotnak. A szakszolgálatnál 11 hivatásos gyámot foglalkoztatnak, akik 432 kiskorú gyámságát látják el. Ez megfelel a jogszabály által szabott létszámnak. A Békés megyei szakszolgálatnál az utógondozókat a nevelőszülői tanácsadó csoporthoz tervezik rendelni. A jövőre vonatkozóan favorizálják a nevelőszülők gyámul történő kirendelését és ezáltal a hivatásos gyámok terheinek csökkentését, azaz munkájuk érdemibbé tételét.

Heves megyében és Békés megyében inkább a nevelőszülői gyámságot helyezik előtérbe, míg a Fővárosi Szakszolgálatnál ideálisnak azt tekintik, ha a nevelőszülő mellett a gyámi feladatokat a hivatásos gyám látja el.

A hivatásos gyámságot a hatályos szabályozás alapján a jogalkalmazók a gyermekvédelmi gyámság esetében elengedhetetlen intézményként alkalmazzák.

## Irodalom

- BERZSENYI ÖDÖN: *Korszerűsített gyámtörvény*. Irodaszolgálat Kft. Budapest, 1947.
- KATONÁNÉ PEHR ERIKA: *A családjogi törvény magyarázata*. KJK KERSZÖV, Bp. 2002.
- MELLY BÉLA: *Az árvaszék hivatása a gyermekvédelemben, különösen a házasságon kívül született gyermekek védelmében és a prostitúció elleni küzdelemben*. Budapest Székesfőváros Házi Nyomdája, 1913.

<sup>36</sup> Lásd Heves megyei Gyámhivatal 2001. évi vizsgálati jegyzőkönyv.

- PETRIK FERENC: *A családjogi törvény magyarázata*. Közg. és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1988. II. k.
- STRAUSZNÉ SIMONYI ERZSÉBET: *Gyermek- és ifjúságvédelem*. Comenius Bt. Pécs, 1997.
- SZILÁGYI LÁSZLÓ – BALOGH MIKLÓS – JÁSZVÁRI IRÉN: *A gyámügyi eljárás kézikönyve*. Művelődési Minisztérium, Budapest, 1959.
- SZOKOLAY LEÓ: *Gyámság és gondnokság*. Grill Károly könyvkiadó vállalata, Bp., 1940.

GÉZA ZÁMBÓ

## DIE KRITIK DER BERUFSSVORMUNDSCHAFT

(Zusammenfassung)

Der Berufsvormund ist ein unentbehrlicher Teilnehmer der Kinderschutzvormundschaft. Wir halten es für wichtig, dass ein Kreis von gut ausgebildeten Berufsvormündern die Vormundschaftsaufgaben bei den Fachdiensten besorgt. Es ist notwendig, die Zusammenarbeit der Berufsvormünder mit dem Familienfürsoger, dem in der Grundversorgung tätigen Vertreter des Kinderwohlfahrtsdienstes, aber innerhalb des Fachdienstes auch mit dem pflegeelterlichen Berater zu stärken. Die Vertretung der Berufsvormünder ist nicht gelöst. Während ihrer Verhinderung oder ihres Urlaubs ruht ihr Kontakt zu dem Mündel. Das Problem kann mit Bestellung eines vorläufigen Pflegers gelöst werden, aber wir würden es für viel sinnvoller halten, wenn man – ähnlich wie in anderen Ländern – das Rechtsinstitut des stellvertretenden Vormundes einführen würde. Gleichzeitig mit der Bestellung des Berufsvormundes sollte man den ihn vertretenden Vormund bestimmen, der ihn bei seiner Verhinderung vertritt.

Die Übergabe und Übernahme der Aufgaben würde auf dem Jugendamt erfolgen. Der stellvertretende Vormund würde nur in den unverschiebbaren Angelegenheiten des Mündels die Ermächtigung erhalten. Nach Ablauf seiner Beauftragung müsste er über diese Aufgaben berichten.

Die pflegeelterliche Vormundschaft ist die engste Form zu dem Kind und sie nähert sich am besten der individuellen oder privaten Vormundschaft. Es kann für die Minderjährigen die ideale Lösung sein, aber es ist vorstellbar, dass im Falle eines einzigen Pflegeelternteils das Kind völlig ausgeliefert sein wird. Wenn sich hinter der pflegeelterlichen Vormundschaft eine Adoption verbirgt, kann vorkommen, dass sie das Kind von den leiblichen Eltern isoliert und verfremdet. Deshalb wäre im Falle der pflegeelterlichen Vormundschaft eine

strenge Kontrolle der Vormünder notwendig. Für diese Arbeit sollen Vormundberater besser vorbereitet werden. Vormünder, die ein Kinderheim leiten, sind laut Skeptiker „mini“ Anstaltsvormünder. Sie können die unmittelbar von der Rechtsregel vorgeschriebene Vormundschaft von 40 Kindern unmöglich besorgen. Diese Tätigkeit üben sie mit Hilfe ihrer Mitarbeiter aus. Neben ihrer vielfältigen Führungsarbeit würden sie von der Vermögensverwaltung ihrer Mündel absehen. Nach Erfahrung lassen sie es deshalb von früheren Vermögens-verwalter durch Beauftragung besorgen.

Man könnte diese Praxis legalisieren.